

From Fragmented Body to Coherent Selfhood: An Analysis of the Mirror Stage and Its Role in Identity Formation Based on the Theories of Jacques Lacan

Mohammad Hosein Kermanshahi Rad¹ , Ali Naghi Aghdasi² , Marziyeh Alivandi Vafa³

1. phd student Islamic Azad University, Tabriz, Iran . Faculty of Humanities and Education, Department of Guidance and Counseling, Tabriz Branch, Islamic Azad University of Tabriz, Iran. Email: alimi1997@gmail.com

2. Assistant Professor Islamic Azad University, Tabriz, Iran . Faculty of Humanities and Education, Department of Guidance and Counseling, Tabriz Branch, Islamic Azad University of Tabriz, Iran. Email: aghdasi@iau.ir

3. Associate Professor Islamic Azad University, Tabriz, Iran . Faculty of Humanities and Education, Department of Guidance and Counseling, Tabriz Branch, Islamic Azad University of Tabriz, Iran. Email: dr.vafa.a@gmail.com

ARTICLE INFO

Article type:

Analytical Conceptual Article

Article history:

Received: 6 June 2025

Received in revised form:
11 July 2025

Accepted: 16 August 2025

Published online: 21 April
2026

Keywords:

Mirror stage,
Ego, Child,
The mother,
Self

ABSTRACT

Background: The analysis of data related to Lacan's mirror stage has been conducted using the conceptual analysis method. This process involved identifying and extracting key concepts related to the "I" and "its formation" and organizing them based on the research objective. However, limitations of this study include the limited number of sources examined and the analysis of theories from a restricted range of philosophers.

Aims: Data analysis related to Lacan's mirror stage has been conducted using a conceptual analysis method. This process involved identifying and extracting key concepts that related to the "I", "its genesis" and organizing them based on the research objective. However, the limitations of this study include the limited number of sources examined and the analysis of theories of the limited range of philosophers.

Methods: This study, using conceptal analysis method to examin Lacan's primary texts and relating philosophical interpretations, analyzing the semantic structures, theoretical contrasts, and connections between key concepts of Lacanian psychoanalysis such as the "Mirror stage," "Ego," "Self," "Identity," "Fragmented body," and "castration anxiety" in Lacan's article on the mirror stage, which is about "the ego and its emergence." This approach systematically helps to analyss examine and analyze different theories and identify common points and differences (Rodgers & Knafl, 1993). The theoretical framework of the study is based on Lacanian psychoanalysis, concepts related to the subject, the Other, and the symbolic order. To enrich the analysis, the perspectives of philosophers who influenced Lacan, including Hegel (interaction of the subject and the other) and Freud (the unconscious and the structure of the ego, have been used (Rapaport, 1952).

Results: The findings suggest the significant role of Lacan's mirror stage in the formation of the "self." This stage, by creating a sense of identity, leads to alienation and conflicts arising from dependence on ideal images and social expectations.

Conclusion:

Lacan's mirror stage, with the formation of the "I" through social interactions, is the origin of identity conflicts, and this research can help to understand it, contributing to self-awareness and resolving the conflicts of contemporary life.

Citation: Kermanshahi Rad, M., Aghasi, A., & Alivandi Vafa, M (2026). From Fragmented Body to Coherent Selfhood: An Analysis of the Mirror Stage and Its Role in Identity Formation Based on the Theories of Jacques Lacan. *Journal of Psychological Science*, 25(158),1-17.[10.61186/jps.25.158.12](https://doi.org/10.61186/jps.25.158.12)

Journal of Psychological Science, Vol. 25, No. 158, 2026

© The Author(s). DOI: [10.61186/jps.25.158.12](https://doi.org/10.61186/jps.25.158.12)

✉ **Corresponding Author:** Ali Naghi Aghdasi, Assistant Professor, Department of Psychology, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. E-mail: aghdasi@iau.ac.ir, Tel: 09141811355

Extended Abstract

Introduction

The central issue for Lacan in the article "The Mirror Stage" is to destabilize the foundations of what has always been considered the "I" or ego. The traditional view, especially since Descartes, has been that humans possess a "coherent I" from birth (Washburn, 2012 & Hassanzadeh, 2010), which provides their unity. Now, in the philosophy of mind or philosophy of the self, the question arises: what is this "I"? Is it the body? Is it the brain? Is it material? Is it the soul? Lacan, however, fundamentally considers this "I" to be a kind of illusion or mere function (J. P. Muller, 1982).

Lacan's concern in this discussion is to counter a kind of deviation in psychoanalysis that emerged after Freud. Freud compares the discovery of the unconscious by the self with the Copernican revolution; (Avisé & Ayala, 2009; Balzarini, 2024) Just as Copernicus showed that the Earth, as the place where humans live, is not the center of the universe, and Darwin showed that humans are not the center and axis of living beings; Freud showed that humans are not the owners of their own homes (Curtis, 2020). Freud's discovery and explanation of the unconscious decentered human self-consciousness. As Freud progressed, his later writings increasingly demonstrated the extent to which human behavior and personality are dominated by an unconscious over which individuals have no direct control (Freud, 1949; Gardner, 1991). Freud believed the ego is formed through the interaction between the id (instincts and primal drives) and the superego (social values). According to him, the ego mediates between desires, moral values, and external constraints, but he, too, was unable to provide a precise explanation of how the "self" is formed (Sletvold, 2013).

However, following Freud, the emergence of ego psychology marked a step backward. The focus of mainstream psychoanalysis shifted to the "conscious ego" and its reinforcement. In this regard, Lacan states:

"The ego is an illusion, a mirage, a fiction that the subject constructs to navigate the symbolic order" (Neill, 2024).

Therefore, driven by the same concern to return to the valuable legacy of Freud, he endeavors to once again undermine the position of the "I," even to the extent of considering it an illusion.

Thus, space is once again opened for precision in unconscious processes, processes that, according to Lacan, are structured like language. It is worth mentioning that all the theories that have been proposed in the field of "I and its emergence" are divided into two main categories:

1. Essentialist theories
2. Phenomenological theories

Essentialist theories, particularly in philosophy and metaphysics, are based on the belief that the "I" exists from the moment of human birth, and even before, in another realm, possessing a fixed essence independent of material experiences. Among the most important essentialist viewpoints is Plato's theory. He believes that in a spiritual world called the "World of Forms," the original essence of all "I"s, humans, and ideas is formed, and what exists in the real world is merely an imperfect manifestation of them (Tavazoiani, 2008). Augustine was also influenced by this view, exploring human nature and the "self," considering non-earthly realities as models for a better understanding of existence. He believes that true human knowledge is possible through communication with God and the comprehension of reason (Seydi & Dirbaz, 2015). Furthermore, some religious viewpoints also hold that the human soul is the "real I" of humankind, created pure and untainted by God before birth. It is humanity that, in its evolutionary journey, perfects or corrupts this soul (Ravaei & Soltanat, 2018). Another view that considers the "I" a fixed substance that requires no explanation is Descartes' theory. In his famous statement, "I think, therefore I am," Descartes introduces the existence and essence of the human being as a self-evident truth requiring no further arguments (Jamei & Akrami, 2009). In contrast, phenomenological theories believe that the "I" or ego is not a pre-established entity, but rather that individual self-awareness is a dynamic and fluid process that is constantly evolving. In this area,

the views of Michel Foucault and Donald Winnicott can be mentioned. According to Foucault, the "I" and human nature are the result of complex interactions between individuals and social structures, and are shaped through dominant social discourses and power relations. He argues that human identity manifests not as an inherent and fixed entity, but as a product of social and cultural processes. However, Foucault does not address the explanation and emergence of the "primary I," and his approach in philosophy is to examine the evolutions of the "I" and the role of social interactions and cultural structures in its formation (Armstrong, 2015). On the other hand, Donald Winnicott emphasizes the role of the child's early interactions with the mother and the surrounding environment in the formation of the "ego". Winnicott points to several important principles, such as: "absolute dependence" which is due to the child's feeling of lack of independence and his dependence on the mother and the environment, and the "transitional space" which is located between internal and external reality and is the context for the formation of transitional objects such as the child's favorite blanket or doll. In his opinion, if the child's developmental environment is supportive, the "real ego" is formed, and if the environment is incomplete and incomplete, the "false ego" appears. He also does not directly address the initial formation of the "ego", but rather focuses on subjective experience, the early mother-child relationship, and the individual's feelings (Winnicott, 1962). Karen Horney, we can point to the specific defense strategies that she proposes. These strategies are employed by the individual to cope with their anxieties and are influential in the formation of the "ideal ego" and the "real ego". Like the psychologists and philosophers mentioned, Horney emphasizes the role of the environment and culture in the formation of the "ego". She believes that this "ego" is formed as a result of the individual's interaction with the environment and especially in response to emotional needs and primary anxieties (Horney, 2013). Hegel offered profound and influential perspectives on the formation of the concept of the "I" and the ego, so much so that Lacan's theories were influenced by his ideas. Just as in Hegel's view, the "I" is formed

through interaction with the other, in Lacan's theory, the "I" is also defined as a linguistic and social construct that arises in the process of interaction with the "symbolic Other" (Naderi, 2024). Existentialist philosophers, including Martin Buber and Heidegger, have explored the concept of the "I" from different angles. Analyzing the views of these philosophers and their connection to Jacques Lacan's concept of the "mirror stage" is a broad and complex topic that requires detailed examination and falls outside the scope of this article.

Method

In this study, the conceptual analysis method has been used to deeply examine the key concepts of Jacques Lacan's psychoanalytic theory, especially the "mirror stage". This method focuses on Lacan's primary texts and relevant philosophical interpretations, aiming to uncover semantic structures, theoretical oppositions, and the connections between concepts within the theoretical frameworks of Lacanian psychoanalysis. Specifically, a thorough analysis of key concepts such as the "mirror stage," "ego," "self," and "identity" has been undertaken, drawing from Lacan's article on the mirror stage, which addresses the "I" and its emergence (Rodgers & Knafl, 1993). This approach systematically facilitates the examination and analysis of different theories and the identification of their points of convergence and divergence.

Results

Based on the analysis conducted in this article, Lacan's concept of the "mirror stage" plays a crucial role in the formation of individual identity and the understanding of the "I." This stage, in which the child, upon first seeing their reflection in a mirror, experiences a sense of wholeness and independence from the mother, leads to the formation of the "I" and is the origin of conflicts and alienations. These conflicts, coupled with the "fragmented body" and feelings of inadequacy, drive the individual to seek the approval of others. Complex identity is formed here, influenced by social desires and ideals. The analysis of this stage, as carried out in this article, demonstrates the continuous dynamism in self-knowledge and psychological growth.

Conclusion

This article examines Lacan's concept of the "mirror stage." For Lacan, the "mirror stage and the emergence of the ego" is an important process in the formation of the "human ego" that is formed in continuous interaction with others and the social environment. This stage is the child's first experience of identifying himself as an independent being separate from the mother. He believes that this stage is not only a starting point for the formation of the "independent ego," but also the origin of conflicts and alienations that influence the continuation of the path of individual identity and act as a fundamental experience in the psychological development of the individual. By examining this stage in depth, a correct understanding is achieved that this perception helps the individual to break free from the endless cycle of seeking approval and confirmation from others and move towards deeper self-knowledge. This stage can also lead to a better understanding of the complexities of identity and individual experiences and shed light on various dimensions of individual and social

psychology. In a word, the mirror stage helps in the formation of the "I" and is a continuous process throughout the life of an individual; therefore, research in this field and its related challenges is important not only in psychology but also in other fields, especially in the contemporary world, and can contribute to human self-awareness and conflict resolution.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines: This article is taken from the first author's doctoral dissertation in the field of counseling in the Faculty of Psychology, Tabriz Azad University. In order to maintain ethical and professional principles, all data has been accurate and references have been cited accurately.

Funding: This study was conducted as a PhD thesis with no financial support.

Authors' contribution: This article is extracted from the doctoral dissertation of the first author, the second were the supervisors and the third was the advisors.

Conflict of interest: the authors declare no conflict of interest for this study.

Acknowledgments: I would like to appreciate the the Research Council of the Faculty of Humanities, Tabriz Azad University, the supervisors and advisors who participated in this research

از بدن تکه تکه تا «من» منسجم؛ تحلیل مرحله‌ی آینده‌ای و نقش آن در شکل‌گیری هویت بر اساس نظریات ژاک لکان

محمد حسین کرمانشاهی راد^۱، علی نقی اقدسی^۲، مرضیه علیوند وفا^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه راهنمایی و مشاوره، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده علوم انسانی و تربیتی، دپارتمان راهنمایی و مشاوره، واحد تبریز، ایران.

۲. استادیار گروه راهنمایی و مشاوره، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده علوم انسانی و تربیتی، دپارتمان راهنمایی و مشاوره. تبریز (نویسنده مسئول) ایران.

۳. دانشیار گروه راهنمایی و مشاوره، دانشکده علوم انسانی و تربیتی، دپارتمان راهنمایی و مشاوره، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز، ایران.

چکیده

مشخصات مقاله

نوع مقاله:

تحلیلی و مفهومی

تاریخچه مقاله:

دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۶

بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۲۰

پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۵

انتشار برخط: ۱۴۰۵/۰۲/۰۱

کلیدواژه‌ها:

مرحله‌ی آینده‌ای، ایگو، کودک،

مادر، خود

زمینه: تحلیل داده‌های مرتبط با مرحله آینده‌ای لکان با استفاده از روش تحلیل مفهومی مورد بررسی قرار گرفته است. این فرآیند شامل

شناسایی و استخراج مفاهیم کلیدی مرتبط با «من»، «پیدایش آن» و ساماندهی آن‌ها براساس هدف پژوهش بوده است. با این حال، از محدودیت‌های این پژوهش، می‌توان به تعداد محدود منابع مورد بررسی و تحلیل نظریات طیف محدودی از فیلسوفان اشاره کرد.

هدف: این پژوهش به دنبال تحلیل و تبیین مرحله‌ی آینده‌ای لکان و چگونگی شکل‌گیری خودآگاهی در کودک به واسطه این مرحله است. همچنین، تاثیر این فرآیند بر هویت و اختلالات روان‌شناختی و نیز بررسی مشابهت‌ها و تفاوت‌های آن با نظریات فلاسفه‌ی پیشین است.

روش: این پژوهش با استفاده از روش تحلیل مفهومی به بررسی متون اصلی لکان و تفاسیر فلسفی مرتبط پرداخته و ساختارهای معنایی، تقابل‌های نظری و پیوند بین مفاهیم کلیدی روانکاوی لکانی مانند «مرحله‌ی آینده‌ای»، «ایگو»، «خود»، «هویت»، «بدن تکه تکه» و «اضطراب اختگی» را در مقاله مرحله‌ی آینده‌ای لکان که در باب «من و پیدایش آن» می‌باشد، تحلیل کرده است. این رویکرد به‌طور منظم به بررسی و تحلیل نظریات متفاوت و شناسایی نقاط مشترک و تفاوت‌ها کمک می‌کند (Rodgers & Knafl, 1993). چهارچوب نظری پژوهش، بر پایه روانکاوی لکانی، مفاهیم مرتبط با سوژه، دیگری و نظم نمادین استوار است که برای غنای تحلیل، از دیدگاه‌های فیلسوفان تاثیرگذار بر لکان از جمله هگل (تعامل سوژه و دیگری) و فروید (ناخودآگاه و ساختار ایگو) بهره برده شده است (Rapaport, 1952).

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از نقش مهم مرحله آینده‌ای لکان در شکل‌گیری «من» است. مرحله‌ای که با ایجاد حس هویت؛ بیگانگی و نیز تعارضات ناشی از وابستگی به تصورات ایده‌آل و انتظارات اجتماعی را به دنبال دارد.

نتیجه‌گیری: مرحله آینده‌ای لکان، با شکل‌گیری «من» از طریق تعاملات اجتماعی، منشاء تعارضات هویتی است و این پژوهش می‌تواند با کمک به درک آن، به خودآگاهی و حل تعارضات زندگی معاصر کمک کند.

استناد: کرمانشاهی راد، محمدحسین؛ اقدسی، علی نقی و علیوند وفا، مرضیه (۱۴۰۵). از بدن تکه تکه تا «من» منسجم؛ تحلیل مرحله‌ی آینده‌ای و نقش آن در شکل‌گیری هویت بر اساس

نظریات ژاک لکان. *مجله علوم روانشناختی*، دوره ۲۵، شماره ۱۵۸، ۱-۱۷.

مجله علوم روانشناختی، دوره ۲۵، شماره ۱۵۸، ۱۴۰۵. DOI: [10.61186/jps.25.158.12](https://doi.org/10.61186/jps.25.158.12)

✉ نویسنده مسئول: علی نقی اقدسی، استادیار گروه راهنمایی و مشاوره، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

رایانامه: aghdsai@iau.ac.ir تلفن: ۰۹۱۴۱۸۱۰۹۱۴

مقدمه

مسئله اصلی لکان در مقاله‌ی «مرحله آینه‌ای» متزلزل ساختن پایه‌های آن چیزی است که همواره به‌عنوان «من»^۱ یا ایگو در نظر گرفته شده است. تصور سنتی، خصوصاً از دکارت به بعد، این بوده که انسان از بدو تولد، دارای یک «من منسجم» است (Washburn & حسن زاده، ۲۰۱۰)، که باعث وحدت او می‌شود. حال در فلسفه ذهن یا فلسفه نفس، این پرسش مطرح می‌شود که این «من» چیست؟ آیا همان بدن است؟ همان مغز است؟ مادی است؟ روح است؟ لکان اما در این مقاله اساساً این «من» را نوعی توهم یا کارکرد صرف می‌داند (J. P. Muller, 1982).

دغدغه لکان در این بحث، مقابله با نوعی انحراف در روانکاوی است که پس از فروید به وجود آمد.

فروید کشف ناخودآگاه توسط خود را با انقلاب کپرنیکی مقایسه می‌کند (Avisé & Ayala, 2009; Balzarini, 2024) همان‌طور که کپرنیک نشان داد زمین به‌عنوان محل سکونت انسان، مرکز جهان نیست و داروین نشان داد انسان مرکز و محور موجودات زنده نیست؛ فروید نشان داد انسان در خانه خودش هم صاحب خانه نیست (Curtis, 2020). کشف ناخودآگاه و تبیین آن توسط فروید، به نوعی از خودآگاهی انسان، محوریت زدایی کرد. فروید هرچه پیش رفت، در طول مقالات و کتب متأخرش، بیشتر و بیشتر نشان داد که تا چه اندازه رفتار و شخصیت آدمی تحت سیطره ناخودآگاهی است که انسان تسلط مستقیمی بر آن ندارد (Freud, 1949; Gardner, 1991). فروید باور به شکل‌گیری ایگو از تعامل بین اید (نهاد و غرایز اولیه) و سوپرایگو (ارزش‌های اجتماعی) دارد. بنا به عقیده‌ی او، ایگو نقش میانجی‌گری را بین امیال و ارزش‌های اخلاقی و محدودیت‌های بیرونی ایفا می‌کند؛ اما او نیز از ارائه‌ی تبیینی دقیق از چگونگی تشکیل «من»، ناتوان بود (Sletvold, 2013).

اما پس از فروید با پیدایش روانشناسی ایگو، این مسیر به عقب بازگشت. تمرکز جریان رسمی روانکاوی بر «من خودآگاه» و تقویت آن، قرار گرفت. لکان در این باره می‌گوید:

«ایگو یک توهم است؛ یک سراب، یک داستان که سوژه برای پیمایش نظم سمبولیک می‌سازد»^۲ (Neill, 2024).

لذا او با همان دغدغه بازگشت به میراث ارزشمند فروید، در تلاشی سعی می‌کند مجدداً جایگاه «من» را به زیر بکشد، حتی در حد یک توهم. بدین سان، مجدداً جا برای دقیق شدن در فرآیندهای ناخودآگاه باز می‌شود؛ فرآیندهایی که به گفته لکان، همچون زبان ساختار می‌یابند.

قابل ذکر است، تمام نظریاتی که در حوزه «من و نحوه‌ی پیدایش آن» مطرح شده‌اند، به دو دسته اصلی تقسیم می‌شوند:

(۱) نظریات ذات‌گرایانه

(۲) نظریات پدیداری

نظریات ذات‌گرایانه، بویژه در فلسفه و متافیزیک، بر این باور استوارند که «من» از بدو تولد انسان و حتی پیش از آن در عالمی دیگر وجود داشته و دارای یک ذات ثابت و مستقل از تجارب مادی است. از جمله مهمترین دیدگاه‌های ذات‌گرایانه می‌توان به نظریه‌ی افلاطون اشاره کرد. او باور دارد که در جهانی معنوی به نام «عالم مُثُل»، ذات اصلی همه‌ی من‌ها، انسان‌ها و ایده‌ها شکل گرفته و آنچه در دنیای واقعی وجود دارد، تنها صورت ناقصی از آن‌ها است (توازانی، ۲۰۰۸). آگوستین نیز از این دیدگاه متأثر بوده و به بررسی طبیعت انسان و «خود» پرداخته و واقعیت‌های غیرزمینی را به‌عنوان الگوهایی برای درک بهتر وجود در نظر می‌گیرد. او شناخت حقیقی انسان را از طریق ارتباط با خدا و درک عقل ممکن می‌داند (صیدی و دیرباز، ۲۰۱۵). علاوه بر این، برخی از دیدگاه‌های دینی نیز معتقدند که روح انسان، همان «من واقعی» بشر بوده که خداوند پیش از تولد، آن را پاک و منزّه آفریده است. این انسان است که در سیر تکامل خود، این روح را کمال بخشیده یا آلوده می‌کند (روایی و سلطنت، ۲۰۱۸). دیدگاه دیگری که «من» را جوهری ثابت می‌داند که نیاز به تبیین ندارد، نظریه‌ی دکارتی است. دکارت در جمله‌ی معروف خود «من می‌اندیشم پس هستم»، وجود و جوهر انسان را حقیقتی بدیهی و بی‌نیاز از استدلال‌های بیشتر معرفی می‌کند (جامعی و اکرمی، ۲۰۰۹).

در مقابل، نظریات پدیداری بر این باورند که «من» یا ایگو، امری از پیش دایر شده نیست، بلکه خودآگاهی فرد جریانی دینامیک و پویا بوده که مدام در حال تحول است. در این حوزه، می‌توان به دیدگاه میشل فوکو و دونالد وینی‌کات اشاره کرد. بنابر اعتقاد فوکو، «من» و ماهیت انسان،

2. The ego is an illusion, a mirage, a fiction that the subject constructs to navigate the symbolic order.

1. I

اجتماعی تعریف می‌شود که در فرآیند تعامل با «دیگری نمادین» پدید می‌آید (Naderi, 2024).

فیلسوفان اگزیستانسیالیست، از جمله مارتین بوبر و هایدگر، به بررسی مفهوم «من» از زوایای متفاوتی پرداخته‌اند. تحلیل دیدگاه‌های این فیلسوفان و ارتباط آن‌ها با مفهوم «مرحله‌ی آینه‌ای» ژاک لکان، موضوعی گسترده و پیچیده بوده که نیازمند بررسی مفصلی است و در این مجال نمی‌گنجد.

روش

الف) طرح پژوهش:

در این پژوهش به منظور بررسی عمیق مفاهیم کلیدی نظریه‌ی روانکاوی ژاک لکان، به ویژه «مرحله‌ی آینه‌ای» از روش تحلیل مفهومی^۳ استفاده شده است. این روش با تمرکز بر متون اصلی لکان و تفسیرهای فلسفی مرتبط، به دنبال کشف ساختارهای معنایی، تقابل‌های نظری و پیوند بین مفاهیم در چهارچوب‌های نظری روانکاوی لکانی است. بدین صورت که به بررسی عمیق مفاهیم کلیدی مانند: «مرحله‌ی آینه‌ای»، «ایگو»، «خود» و «هویت» در مقاله مرحله‌ی آینه‌ای لکان که در باب «من و پیدایش آن» می‌باشد، پرداخته شده است.^۵ این رویکرد به‌طور منظم به بررسی و تحلیل نظریات متفاوت و شناسایی نقاط تقاطع و تفاوت آن‌ها کمک می‌کند (Rodgers & Knafl, 1993).

ب) ابزار

الف) چهارچوب نظری این تحقیق، بر پایه‌ی نظریه‌ی روانکاوی لکانی و مفاهیم مرتبط با سوژه، دیگری و نظم نمادین استوار است که برای غنای تحلیل، از دیدگاه‌های مرتبط فیلسوفان تاثیرگذار بر لکان از جمله هگل (تعامل سوژه و دیگری) و فروید (ناخودآگاه و ساختار ایگو) بهره برده شده است. همچنین، مفاهیم روانشناختی مانند «بدن تکه تکه» و «اضطراب اختگی» در چهارچوب نظری لکان بازخوانی شده‌اند (Rapaport, 1952). ب) در جمع‌آوری داده‌ها از منابع معتبر مختلفی استفاده شده است که در وهله اول می‌توان به مقالات و سخنرانی‌های اصلی ژاک لکان مانند مقاله «مرحله‌ی آینه‌ای به مثابه شکل‌دهنده کارکرد ایگو» و سپس کتب و مقالات مرتبط با سایر فلاسفه‌ی قاره‌ای و شناخت‌شناسی اشاره کرد که

نتیجه‌ی تعاملات پیچیده‌ی بین افراد و ساختارهای اجتماعی است و از طریق گفتارهای مسلط اجتماعی و روابط قدرت شکل می‌گیرد. او معتقد است که هویت انسان نه به‌عنوان امری ذاتی و ثابت، بلکه به‌عنوان محصولی از فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی نمود پیدا می‌کند. با این حال، فوکو به تبیین و پیدایش «من اولیه» نپرداخته و رویکرد او در فلسفه، بررسی تطورات «من» و نقش تعاملات اجتماعی و ساختارهای فرهنگی در شکل‌گیری آن است (Armstrong, 2015).

از سوی دیگر، دونالد وینی‌کات به نقش تعاملات اولیه‌ی کودک با مادر و محیط اطراف در شکل‌گیری «من» تاکید می‌کند. وینی‌کات به چند اصل مهم اشاره می‌کند، مانند: «وابستگی مطلق» که به‌دلیل احساس عدم استقلال کودک و وابستگی او به مادر و محیط بوده، و «فضای انتقالی» که میان واقعیت درونی و بیرونی قرار گرفته و زمینه‌ی شکل‌گیری ابژه‌های انتقالی مانند پتوی محبوب یا عروسک مورد علاقه‌ی کودک است. به باور او، اگر محیط رشد کودک حمایتی باشد، «من واقعی»^۱ شکل می‌گیرد و اگر محیط ناکامل و ناقص باشد، «من کاذب»^۲ پدیدار می‌شود. او نیز به طور مستقیم به نحوه‌ی شکل‌گیری اولیه‌ی «من» نمی‌پردازد، بلکه بیشتر بر تجربه‌ی ذهنی، رابطه‌ی اولیه مادر-کودک و احساسات فرد تمرکز دارد. (Winnicott, 1962).

از کارن هورنای، می‌توان به استراتژی‌های دفاعی خاصی اشاره کرد که او مطرح می‌کند. این استراتژی‌ها در مقابله‌ی فرد با اضطراب‌هایش به کار گرفته می‌شوند و در شکل‌گیری «من ایده‌آل» و «من واقعی» تاثیرگذارند. هورنای، همانند روانشناسان و فیلسوفان ذکر شده، بر نقش محیط و فرهنگ در شکل‌گیری «من» تاکید می‌کند. او معتقد است این «من» در نتیجه‌ی تعامل فرد با محیط و بویژه در پاسخ به نیازهای عاطفی و اضطراب‌های اولیه شکل گرفته می‌گیرد (Horney, 2013).

هگل در شکل‌گیری مفهوم «من» و ایگو دیدگاه‌های عمیق و تاثیرگذاری ارائه داده است، به‌گونه‌ای که نظریات لکان تحت تاثیر آراء او قرار گرفته‌اند. همان‌طور که در دیدگاه هگل، «من» از طریق تعامل با دیگری شکل می‌گیرد، در تئوری لکان نیز «من» به‌عنوان یک ساختار زبانی و

4 Wilson, J. (1970). *Thinking with concepts*. Cambridge University Press.
5 Mix Method

1 True Self
2 False Self
3 Conceptual Analysis

انتخاب آن‌ها بر اساس اعتبار علمی و ارتباط با موضوع پژوهش انجام شده است.

ج) فهرست کاملی از منابع مورد استفاده با ذکر جزئیات در بخش منابع ارائه شده است.

د) معیار انتخاب منابع براساس تمرکز مستقیم آن‌ها بر مفهوم «مرحله‌ی آینه‌ای» لکان و مفاهیم مرتبط با آن تعیین شده است. منابعی که صراحتاً به این موضوع پرداخته‌اند، در اولویت قرار گرفته‌اند.

و) تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مفهومی انجام شده است. این فرآیند شامل شناسایی و استخراج مفاهیم کلیدی مرتبط با «من» و «پیدایش آن» و ساماندهی آن‌ها براساس هدف پژوهش بوده است.^۱ این رویکرد امکان تبیین دقیق روابط بین مفاهیم و ارائه تحلیل منسجم را فراهم کرده است.

ه) از محدودیت‌های این پژوهش، می‌توان به تعداد محدود منابع مورد بررسی و تحلیل نظریات طیف محدودی از فیلسوفان اشاره کرد.

یافته‌ها

براساس بررسی‌های انجام شده در این مقاله، مفهوم «مرحله آینه‌ای لکان»، نقشی کلیدی در شکل‌گیری هویت فردی و درک «من» ایفا می‌کند. این مرحله، که در آن کودک برای اولین بار با دیدن تصویر خود در آینه؛ حس یکپارچگی و استقلال از مادر می‌کند، منجر به شکل‌گیری «من» بوده و منشاء تعارضات و بیگانگی‌هاست. این تعارضات به انضمام «بدن تکه تکه» و حس ناکافی بودن، او را به جستجوی گرفتن تایید دیگران سوق می‌دهد. هویت پیچیده همینجا شکل گرفته که متأثر از آرزوها و ایده‌آل‌های اجتماعی است. تحلیل این مرحله که در این مقاله صورت پذیرفت، نشان‌دهنده پویایی مداوم در خودشناسی و رشد روانی است.

تحلیل و تبیین:

الف) بدن تکه تکه^۲

1. Morse, J. M. (1995). Exploring the theoretical basis of concept development using analytic procedures. *Journal of Advanced Nursing*, 22(6), 1189-119

۲ Fragmented body

۳. به گفته لکان این دوره خاصی از رشد است که او آن را «مرحله آینه‌ای» نامیده و بین ۱۸ تا ۸ ماهگی رخ می‌دهد. تا این مرحله تجربه نوزاد با تکه تکه شدن، تلاطم حرکتی و ناهماهنگی مشخص می‌شود. لکان با اشاره به ناکامل بودن آناتومی نوزاد انسانی در

کودک از ابتدای تولد تا حدود ۶ ماهگی، هیچ «من» منسجمی ندارد.^۳ نه از «خودش» به عنوان یک فرد و نه از اجزای بدنش که به او تعلق دارند، تصویر روشنی ندارد (J. P. Muller, 1982). آنچه او می‌بیند و حس می‌کند، اجزایی جدا جدا هستند که گاهی آن‌ها را می‌بیند. او هنوز به «تصویر یک بدن منسجم» دست نیافته است. بنابراین گاهی دستی را می‌بیند، اما آن را «متعلق به خود» و اساساً «متعلق به یک کل واحد» نمی‌داند. گاهی دردهایی احساس می‌کند، اما آن‌ها را متعلق به خود نمی‌داند، زیرا هنوز تصویری از چیزی به عنوان «خود» ندارد. گاهی پای را می‌بیند که بلند شده؛ اگرچه کم کم متوجه قدرت تصمیم‌گیری‌اش در حرکت این اجزا می‌شود و برایش سرگرم‌کننده است، اما هنوز مفهوم «پای من» و «دست من» درونش شکل نگرفته است. بلکه این اجزا را «جدا جدا» در نظر می‌گیرد. لکان نام این مرحله را «بدن تکه تکه»^۴ می‌گذارد (Soros, 1999). توجه داشته باشید که در نظر گرفتن چنین مرحله‌ای پیش از شکل‌گیری «من منسجم» در کودک، از نوآوری‌های مهم و اثرگذار لکان است. کودک ۶ تا ۸ در چنین وضعیتی زیسته و این وضعیت «بدن جدا جدا» در ذهنش حک شده است. لذا با توجه به اهمیت فوق‌العاده ماه‌های اول تولد در شکل‌گیری شخصیت، چنین خاطره‌ای در حافظه فرد، بعدها نقش اثرگذاری در شخصیت او ایفا می‌کند (Roudinesco, 2003). پس از آنکه در مرحله آینه‌ای (که توضیح آن خواهد آمد) تصویری از یک «من منسجم» و یکپارچه در فرد شکل می‌گیرد، همواره اضطراب بازگشت به حالت بدن تکه تکه وجود دارد (Gallop, 1982). این اضطراب در اشکال مختلفی بروز می‌یابد. یکی از مشهورترین آن‌ها، «اضطراب اختگی» است که کودک پسر می‌ترسد آلت تناسلی خود را از دست بدهد (Verhaeghe, 1996). در واقع علت اضطراب زیاد از این مسأله، ترس از بازگشت به مرحله بدن تکه تکه و در واقع «از بین رفتن انسجام من» است. گویی فرد می‌ترسد با از دست

زمان تولد؛ تاکید زیادی بر وضعیت هستی شناختی یک سوژه شکاف خورده داشته؛ که انسان از بدو تولد اشتیاق غیرقابل تحقیق برای کامل شدن دارد و هرگونه صحبت از رابطه از پیش شکل گرفته انسان با محیطش را رد می‌کند. نوزاد یک نقطه اتکا خیالی پیدا می‌کند.

۴. Le corps morcelé

دادن یک عضو، تمامیت^۱ شخصیتش هم رفته رفته از بین برود و «من» او نابود شود. زیرا همان‌طور که در ادامه خواهیم گفت، این «من» برای فرد نقشی حیاتی دارد و بزرگترین تهدید برای او، از بین رفتن و متلاشی شدن همین «من» است، فرآیندی که از قضا روانکاوی لکانی، دقیقاً در پی آن است. لکان از مرحله بدن تکه تکه در جاهای دیگری از جمله تفسیر نشانگان هیستری هم استفاده می‌کند. در اینجا اما به همین حد از توضیحات اکتفا می‌کنیم.^۲

ب) نارس بودن نوزاد انسان

اگر مستندهای حیات وحش را دیده باشید، احتمالاً متوجه شده‌اید که نوزاد حیوانات مختلف به محض تولد، توانایی تقریباً کاملی برای بقا دارند. یک کره اسب لحظاتی پس از تولد می‌تواند راه برود، غذا بخورد و حتی بدود. جوجه‌ها به محض سر برآوردن از تخم، قادرند همان غذایی را بخورند که مادرشان هم می‌تواند. برخی حیوانات مانند لاکپشت‌ها، پس از تخم‌گذاری، تخم‌های خود را رها می‌کنند و نوزادانشان بدون حضور والدین متولد شده و زندگی را ادامه می‌دهند. نوزاد تقریباً تمام حیوانات، به نوعی «کامل» به دنیا می‌آیند؛ به طوری که اگر والدین آن‌ها هم در کنارشان نباشند، اکثراً قادر به بقا هستند (J. Muller, 1985). در مورد انسان اما وضع متفاوت است؛ نوزاد انسان بقدری ناتوان بدنی می‌آید که اگر والد یا پرستاری کنارش نباشد، قطعاً طی چند روز آینده می‌میرد. او نه می‌تواند راه برود، نه دندان دارد که غذا بجود و نه سیستم گوارشش آنقدری تکامل یافته که قابلیت هضم غذا را داشته باشد. او حتی هماهنگی عضلانی- حرکتی^۳ هم ندارد و برخلاف سایر حیوانات، نمی‌تواند هماهنگی‌ای بین اجزای بدنش برقرار کند. به گفته لکان نوزاد انسانی زود و نارس متولد می‌شود^۴ (Lacan, 2014).

ج) عدم تفکیک درون و بیرون

ویژگی دیگر نوزاد انسانی این است که قادر به ایجاد تمایز بین خود و غیر خود یا درون و بیرونش نیست. او صداهایی می‌شنود، دردهایی احساس می‌کند، گرمایی حس می‌کند (گرمای شیر)، شیء گردی می‌بیند (سینه مادر)، چیزهای متحرکی اطرافش می‌بیند (آدم‌ها) اما هنوز قادر به دسته‌بندی این‌ها به «مال من - دیگری» نیست. به بیان دیگر، هنوز «مرزهای بدنش» مشخص نیست. هنوز نمی‌داند از چیزهایی که می‌بیند و می‌شنود و حس می‌کند، کدام‌ها «او» و کدام‌ها «دیگران» هستند. او هنوز تصویر یکپارچه‌ای از «بدن خود» و مرزش با «غیر» ندارد. دقت کنید وقتی کودک صدایی را می‌شنود، صرفاً آن را می‌شنود اما قادر به رهگیری مبدا و منشأ آن نیست (Blum, 2004). بعدها با رشد قابلیت‌های انسانی که کودک قادر می‌شود به انطباعات^۵ حسی‌اش مبدا (بیرونی یا درونی) نسبت دهد. به گفته لکان، کودک در این مرحله به separation individuation نرسیده است.^۶

نکته جالب توجه آنکه به گفته لکان، بسیاری از روان‌پریشی‌ها حاصل شکست فرد در همین مرحله است. وقتی بیمار پارانوی ادعا می‌کند صداهایی می‌شنود که او را خطاب قرار می‌دهند، در واقع قادر نیست بین درون و بیرون خود تفکیکی قائل شود. لذا صداهای درونی‌اش را به بیرون نسبت می‌دهد. تفاوت فرد سالم و روان‌پریش دقیقاً در همینجا است. همه ما دائماً مشغول دیالوگ درونی با خودمان هستیم. حتی گاهی درونمان مناظره‌ای راه می‌فتد و درباره یک تصمیم، نظرات متضادی می‌دهیم و با خودمان بحث می‌کنیم (Benvenuto, 2019). اما در همه حال، «آگاهیم» که منشأ این صحبت‌ها، «درون» خود ماست. حال بیمار پارانوی، چون به separation individuation نرسیده است، برخی از این صداهای درونی را به بیرون ربط می‌دهد. زیرا توانایی تفکیک بیرون و درونش مغشوش است. این بیماران همچنین گاهی اعضای بدنشان را بیگانه می‌پندارند و مثلاً دست خود را جاسوس بیگانه می‌دانند. تمام این

5. impressions

۶. ایده‌های ژاک لکان در مورد جدایی و فردیت عمیقاً با نظریه‌های گسترده‌تر او در مورد هویت و سوژیکتیوآته آمیخته است. در نظریه روانکاوی لکانی، جدایی و فردیت به‌عنوان فرآیندهای پیچیده‌ای در نظر گرفته می‌شود که در شکل‌گیری خود، نقشی اساسی دارند.

1. Wholeness

۲. Gallop J. Reading lacan. Cornell University Press; 2018 Aug 6. برای مطالعه بیشتر ر.ک به:

۳. muscle-movement coordination

۴. در بخش «ساحت آیینگی به‌عنوان شکل‌دهنده کارکرد «من نفسانی» (من نفسانی، اشاره به ایگو دارد) در پرتو تجربه روانکاوی» از مقاله مرحله آینه‌ای، به نارسایی خاص در تولد نوزاد انسانی اشاره شده است.

مشکلات، ناشی از عدم separation individuation می‌باشد و یکی از علل پرداختن لکان به این مرحله از رشد کودک، اهمیت آن در تبیین روانپزشی^۱ است.

مثال دیگری که لکان برای نشان دادن عدم تفکیک «من» از غیر آن و نامشخص بودن مرزهای «من» ذکر می‌کند، پدیده Transitivity در روانشناسی است (Bergès & Balbo, 2018). انتقال‌گرایی یا گذرگرایی به فرانسوی^۲ یک پدیده روانشناختی است که نخستین بار توسط شارلوت بولر شناسایی شد. این اصطلاح به نوع خاصی از همانندسازی اشاره دارد که به طور معمول در رفتار کودکان خردسال مشاهده می‌شود. انتقال‌گرایی به این صورت است که فرضاً کودک به گونه‌ی کودکی دیگر سلی می‌زند و سپس خودش احساس درد و متعاقباً گریه می‌کند. علت این امر این است که در این سن، او هنوز تمایز مطلق بین خود و دیگری تشخیص نمی‌دهد و مرزهای «من» در او شکل نگرفته است.^۳

(د) مرحله آینه‌ای^۴

پس تا بدینجا کودک

- انسانی اولاً تصویر منسجمی از بدن خود ندارد (بدن تکه

تکه) (Vanheule, 2011)

- ثانیاً نارس و ناتوان است (Lacan, 2014)

- ثالثاً تفکیکی بین خودش و غیر خودش ندارد.

بنابر تحقیقات هنری والون،^۵ بین ۶ تا ۸ ماهگی، کودک برای اولین بار تصویر خود در آینه را می‌بیند. این تصویر یکجا هر سه مشکل بالا را حل می‌کند. کودک برای اولین بار، تصویر یکپارچه‌ای از خودش را می‌بیند. با توجه به شباهتی که بین اجزای بدنش که سابقاً دیده (دست‌ها و پاها) و تصویر آن‌ها در آینه می‌بیند، متوجه می‌شود که آن تصویر، متعلق به

اوست (Jalley & Wallon, 1981; Netchine-Grynberg, 1991). اما او اصولاً از کجا به مفهوم «تصویر فرد در آینه» پی برده؟ از کجا متوجه شده آینه «بازتاب» تصویر خود فرد است و تصویری که در آینه می‌بیند، متعلق به شخصی است که جلوی آن است؟ پاسخ لکان این است که کودک، سابقاً تصاویر دیگر افراد و چیزها را در آینه دیده است. او قبلاً تصویر مادرش، پدرش، اشیاء اطرافش و غیره را در آینه دیده و متوجه شده که تصویر در آینه، یک کپی از اصل آن‌هاست. لذا در این مرحله وقتی خودش را تمام قد در آینه می‌بیند، متوجه می‌شود که تصویر رو به رو، تصویر خود اوست (O'Brien, 2023). کارکرد دیگر این تصویر، تثبیت مرزهای بدن اوست. او با رؤیت تصویر، متوجه می‌شود که بدنش تا کجا ادامه دارد و از کجا به بعد، دیگر بدن او نیست. کودک این درک را بوسیله تکان دادن اعضای بدنش و دیدن پیوستگی آن‌ها بدست می‌آورد. همینجاست که مفهوم «من^۶ یکپارچه» در کودک متولد می‌شود. تا پیش از این، کودک تصویر «وحدتی» از خودش را نداشت و کلمه «من» برای او بی معنی بود. اما در اینجا برای اولین بار، او به تصویری از یک «من واحد و منسجم» می‌رسد. توجه داشته باشید لکان در اینجا برخلاف سنت فلسفی عمل می‌کند. در سنت فلسفه، برخی معتقدند که مفهوم «من» همواره با ما بوده و ما به طور ذاتی از آن آگاهی داریم، اما برای لکان این ایده به معنای این است که هویت و شخصیتی که ما احساس می‌کنیم، یک جزء اساسی و ثابت از تجربه ماست. این تفسیر لکان، به او امکان گسترده‌ای در تحلیل بیماری‌های روان‌پزشی می‌دهد (Lacan, 2014).

4. Mirror stage

5. Wallon H. La mentalité primitive et celle de l'enfant (d'après un livre récent). Revue Philosophique de la France et de l'Etranger. 1928 Jul 1;106:82-105.

6. I

۱. Psychotic

۲. Transitivity

۳. لکان نشان می‌دهد چنین مرزهایی به‌واقع وجود ندارند و انسان همواره با دیگری در آمیخته است.

دوم بواسطه تصویری افراطی از میزان قدرت و یکپارچگی. مفهومی که لکان برای توصیف چیستی ایگو «من» بکار می‌برد، «گشتالت» است (Licitra Rosa, Antonucci, Siracusano, & Centonze, 2021). به تصویر زیر نگاه کنید:

شکل ۱. دایره‌های نقطه‌ای

آیا می‌توان گفت در اینجا دایره‌ای وجود دارد؟ هم بله و هم خیر. این همان مفهوم گشتالت است؛ یعنی یک «کل» که در اثر قرارگیری اجزا به شکلی خاص پدید می‌آید. گشتالت، دارای کاربرد است، اما از لحاظ وجودی، چیزی غیر از ترکیب اجزایش نیست (Lacan, 1936).

ایگو نیز چنین وضعیتی دارد: ترکیبی از تصاویر ناپیوسته و پراکنده که بطور گشتالتی وحدت یافته‌اند. نباید تصور کرد ایگو خودش موجودی غیر از آن تصاویر است که آنها را سامان می‌دهد و مرتب می‌کند؛ ایگو مجموع همان تصاویر است، منتها مجموعی گشتالتی نه پراکنده و

بیماری‌های روان‌پریشی‌ای مانند اسکیزوفرنی و پارانویا، که به باور او؛ ناشی از شکست در فرآیند یکپارچه‌سازی ایگو هستند. در این شرایط فرد قادر به ایجاد تمایز بین خود و دیگران نیست و همین موضوع منجر به تجارب روان‌پریشی می‌شود. این ناتوانی در ایجاد تمایز، باعث می‌شود که فرد نتواند به درک منسجمی از هویت خود برسد و مشکلات روانی جدی را تجربه کند.

این تصویر همچنین شروع قدرت یابی کودک و غلبه او بر ضعف و ناتوانی اولیه‌اش می‌شود. لذا شعفی به او دست می‌دهد که لکان آن را jubilant assumption^۱ می‌نامد. این شعف باعث می‌شود کودک، میل شدیدی به حفظ این تصویر یکپارچه از خود و متعاقباً، اضطراب شدیدی نسبت به از دست رفتن آن و بازگشت به حالت بدن تکه تکه پیدا کند (Diatkine, 2006). این شادی، با لبخند و نگاه خوشحال والدین، تقویت می‌شود. اگر به کودکی در این حالت توجه کنیم، متوجه می‌شویم او به تصویری قدرتمندتر از قدرت حقیقی‌اش رسیده؛ یعنی خود را بسیار قدرتمندتر از آنچه واقعاً هست می‌پندارد. بدین صورت که مثلاً سعی می‌کند کامل بایستد، درحالی‌که هنوز نمی‌تواند. دستان و پاهایش را بسیار تند تکان می‌دهد، گویی می‌خواهد قدرتی زیاد را تجربه کرده و نشان دهد. او به نوعی «ذوق زده» شده و همین ذوق زدگی، او را به خطایی شناختی در مورد خودش سوق می‌دهد: توهمی از قدرت و یکپارچگی، بیش از آنچه واقعاً قدرتمند و یکپارچه است. درواقع نه تنها کودک آنقدر که می‌پندارد قدرتمند نیست، بلکه آنقدرها هم یکپارچه نیست. او از یکپارچگی تصویر بدن خود، یکپارچگی «خود» را هم نتیجه می‌گیرد؛ زیرا در این مرحله، خودش را مساوی بدنش می‌پندارد. اما واقعیت این است که بدن انسان هم آنقدر یکپارچه نیست. پیش‌تر توضیح داده شد، که چنین توهمی، تا پایان عمر با فرد همراه خواهد بود. لذا ست که لکان هدف روانکاوی را دقیقاً شکستن همین توهم می‌داند (J. Muller, 1985).

هـ) از توهم تا از خودیگانگی

تا بدینجا از دو حیث به توهمی بودن «من» اشاره کردیم: اول آنکه «من»، اصالتاً یک «تصویر» است، نه جوهری بسیط و قائم بالذات که از ابتدا وجود داشته.

۱. فرض شادی‌آور

جاری در زندگی دانست. او در سمینار دوم خود می‌گوید: «همه نوع چیز در این جهان شبیه آینه عمل می‌کند».^۴

از نظر لکان، هر گونه تصویری که انسان از «من» خویش دارد، بازتابی از نگاه و نظر دیگران به خودش است. به واقع ما اصولاً امکان «خودنگری» نداریم؛ زیرا رفتارهای خودمان را هم از زاویه دید دیگران نگاه می‌کنیم (Lacan, 2013). برای درک این مطلب، آن را در چهار سطح بررسی می‌کنیم (Evans, 2006; Thibierge & Morin, 2010):

۱) تصویر از خود

هیچ انسانی تاکنون تصویر کامل خود را با چشم خود ندیده است. آینه معمولی تصویر انسان را قرینه نشان می‌دهد و امروزه از طریق قرینه سازی تصویر توسط نرم افزار، می‌دانیم که تصویر قرینه شده تا چه حد با تصویر خود انسان متفاوت است. قرینه حتی می‌تواند تصویر زیبایی را زشت و یا بالعکس عمل کند. دوربین‌ها نیز در پیشرفته‌ترین حالت، تصویر را تغییر می‌دهند. به این تصاویر نگاه کنید:

شکل ۲. تصویر از خود

به راستی کدام یک از این تصاویر، «من واقعی» ما را نشان می‌دهد؟ اگر اثر نورپردازی را هم اضافه کنیم، هر نورپردازی‌ای تصویر متفاوتی از ما ایجاد می‌کند.

۲) زیبایی شناسی

توجه داشته باشید که حتی میزان زشتی یا زیبایی که فرد نسبت به خودش تصور می‌کند، در خودانگاره و حسش نسبت به خودش اثرگذار است. حال در نظر بگیرید وقتی فرد حتی تصویرش را هم تماشا می‌کند، آن را با معیارهای زیبایی شناختی جامعه و اطرافیانش مقایسه می‌کند و جز این

بی‌کاربرد. لذا به تعبیر لکان در عنوان مقاله^۱ ایگو یک «کارکرد» است؛ کارکردی «وحدت بخش». به بیان دیگر، ایگو همان وحدت تصاویر پراکنده است، نه چیز مستقلی که کارش وحدت بخشی باشد.^۲

با قدری خطا، شاید بتوان نزدیک‌ترین مفهوم برای درک این تعبیر از ایگو را مثلاً مفهوم «ویندوز» دانست. ویندوز درواقع مجموعی از صفرها و یک‌هاست، اما برای کاربر خارجی یک «چیز» جدا دیده می‌شود. هیچ شیء فی‌نفسه و مستقلی نه در سخت افزار کامپیوتر و نه حتی در عالم مجازی به نام «ویندوز» نداریم و ویندوز در واقع یک «گشتالت» است. گشتالتی که کارش سامان دهی به چیزهای دیگر است، درست مانند ایگو. ایگو نیز حاصل گرد هم آبی تصاویر مختلف (اعم از بدن، احساسات، بوها، صداها، تفکرات و غیره) برای داشتن حسی از «وحدت» است. حسی که برای ادامه بقای فرد انسانی لازم است.^۳

اما از حیث دیگر، این تصویر «من» به نوعی از «بیرون» و به اصطلاح لکان از «دیگری»^۴ در انسان ایجاد شده است (Chiesa, 2007). امروزه خصوصاً با پیدایش فلسفه و روان‌درمانی اگزیستانسیال، تعبیر «خودت باش» و «خود اصل» به وفور در ادبیات روانشناسی دیده می‌شود. لکان اما در اینجا حمله‌ای اساسی بر این دست توصیه‌ها می‌برد: «من، دیگری است».^۵ لکان نشان می‌دهد که چطور حتی اولین تصویر ما از «من» برگرفته از غیر است، چه رسد به تصورات بعدی ما از خودمان. اگر ما هیچ منی که متعلق به خودمان باشد نداریم، پس دیگر دعوت به «من اصل» یا «خود واقعی» چه معنایی دارد؟ (Lynch, 2008; McCurry, 2020)

و) مرحله آینه‌ای، فازی جاری در زندگی

لکان خصوصاً از دهه ۱۹۵۰ به بعد، مفهوم مرحله آینه‌ای را بسط گسترده ای داد و آن را نه صرفاً یک مرحله در رشد ذهنی کودک، بلکه حقیقتی

۴. The other

5. McCurry J. Experience beyond the imaginary: Reading Freud's "Elisabeth von R." with Lacan's "The Mirror Stage". Middle Voices. 2020;1(1):4.

6. Jacques Lacan, The Seminar of Jacques Lacan, Book II: The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis, 1954-1955

1. THE MIRROR STAGE AS FORMATIVE OF THE I FUNCTION AS REVEALED IN PSYCHOANALYTIC EXPERIENCE

۲. توجه داشته باشید که مفهوم «گشتالت» نتایج فلسفی در متافیزیک به همراه دارد. در متافیزیک سنتی، هر کارکردی معلول شیء مستقلی بود. اما گشتالت نشان می‌دهد چیزی می‌تواند یک کارکرد باشد، بدون آنکه معلول چیز دیگری باشد.

۳. به یاد داشته باشید که نوزاد انسان نارس بود و آنچه به او قدرت حرکت می‌داد، تصویر واحد از «خود» بود.

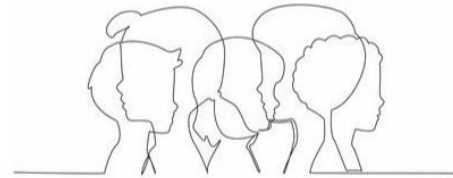
جامعه به فرد منتقل می‌شود. به باور او، ایجاد احساس گناه و اضطراب اخلاقی نقش مهمی است که «فرامن» ایفا می‌کند، به‌ویژه زمانی که فرد از هنجارهای تحمیل شده تخطی کرده باشد (Blank, 1923). لکان با الهام از فروید این ایده را گسترش داده و تاکید کرد که «دیگری» نه تنها در شکل‌گیری اخلاقیات، بلکه در ساختار کلی سوژه روانی نقشی اساسی دارد.

۴) مرزهای من

قبل‌تر در مورد پدیده Transitivity توضیح دادیم که در آن «من» کودک، مرز مشخصی با دیگری ندارد. اما آیا این پدیده فقط مربوط به دوران کودکی است؟ خیر؛ درواقع آن را می‌توانیم در بزرگسالی به مراتب گسترده‌تر ببینیم. چنانچه مشغول تماشای فیلمی باشید و یک‌دفعه زخمی دردناک بر پیکر کاراکتر اصلی وارد شود، در بسیاری موارد ما هم همان درد را احساس می‌کنیم. وقتی در حال گوش دادن به یک موسیقی غمگین هستیم، در بسیاری اوقات حتی اگر غمی که در آن ذکر می‌شود برای ما اتفاق نیفتاده باشد، باز هم شروع به گریه می‌کنیم. درواقع در اینجا مرز بین «من» ما و دیگری از بین رفته (اگرچه از ابتدا هم مرز محکمی وجود نداشته) و باز هم خود را در آینه دیگری می‌بینیم.

توجه داشته باشید در اینگونه موارد، صرفاً یک هم‌حسی موقتی رخ نمی‌دهد؛ بلکه آثار عمیقی بر خودپنداره فرد گذارده می‌شود. مثلاً اگر فرد آهنگی گوش دهد که در آن خواننده خود را بخاطر وضع اقتصادی ضعیف، بدبخت و مورد طرد زنان بخواند، چنانچه مخاطب هم وضع اقتصادی نامطلوبی داشته باشد، بدون آنکه تجربه‌ای از طرد شدن توسط زنان داشته باشد، خود را بدبخت و ناجذاب می‌پندارد. گویی همانند دوران کودکی (با همچون ملکه در داستان سفید برفی)، فرد مقابل آینه ایستاده، آینه‌ای که در اینجا «دیگری» است و تصویر خود را در آن می‌بیند و هر آنچه دیگری به او «بازتاب» می‌دهد را «خود» می‌پندارد. لذاست که لکان «من» را اصولاً «تصویری» و آن تصویر را هم توهم و پنداری بیش نمی‌داند. تصویری که چیزی بیش از بازتاب آینه نیست.

هم نمی‌تواند بکند. روان‌درمانگر اگرستانسیال در لحظه‌ای که فرد را تشویق می‌کند «بر اساس نگاه خودش و نه دیگران خودش را قضاوت کند» هر شاخصی برای قضاوت که به «خود» فرد نسبت می‌دهد، جایی در طول زندگی برایش ایجاد شده. مثلاً ممکن است پدرش به چشمان درشت علاقه‌مند بوده و از بچگی از چشمان درشت تمجید و نسبت به چشمان ریز ابراز تنفر کرده است.

شکل ۳. من درهم تنیده

حال اگر کودک به پدر خود علاقه داشته باشد، برای او از همان کودکی چشمان درشت، زیبا و چشمان ریز، نازیبا می‌شوند. لذا وقتی می‌خواهد مثلاً به جای آنکه به گفته همسرش (که چشمان درشت او را نازیبا می‌داند) به خودش رجوع کند و چشمان درشتش را زیبا بداند، درواقع صرفاً به جای همسر، پدرش را معیار قضاوت قرار داده است. در اینجا بر اساس دیدگاه لکان، نگاه و نظر پدر، برای فرد همچون آینه عمل می‌کند. آینه‌ای که «من» او را در اینجا برایش مشخص می‌کند. یعنی قسمتی از هویت^۱ که «سلاقی» هر انسان است، برگرفته از تصویری است که «دیگری» به او نسبت به خودش می‌دهد: تو چشمان زیبایی داری، تو باهوشی، تو دختر خوبی هستی، قد تو بلند^۲ است، چانه تو بزرگ است.

۳) ارزش‌ها

پیش از لکان، فروید در نشان دادن اینکه چطور اخلاقیات، عاریتی از «دیگری» هستند، بحث مبسوطی داشته است. از نظر او، اخلاقیات بخشی از ساختار روانی انسان است که از طریق فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی، درونی‌سازی شده و این اخلاقیات به‌ویژه از طریق «فرامن» بر فرد تحمیل می‌شود. در واقع فروید «فرامن» را به‌عنوان جزئی اخلاقی از روان معرفی کرد که شامل تمام آرمان‌ها، قوانین و ارزش‌هایی است که از والدین و

خودانگاره از کودکی در ذهن کودک حک شده و به آسانی قابل تغییر نیست. توجه داشته باشید که «کمیت» قد برای فرد آنقدرها اهمیتی ندارد؛ آنچه مهم است، قضاوتی است که نسبت به این عدد دارد.

۱. Identification

۲. دقت کنید فردی ایرانی که قد مثلاً ۱۷۰ سانتی متر دارد، چنانچه والدین او را «قدبلند» بخوانند، خود را قدبلند و چنانچه «کوتاه‌قد» بخوانند، کوتاه‌قد می‌داند. این

و انتظارات مادر هم می‌باشد. کودک از طریق این نگاه شروع به درک خود به‌عنوان سوژه‌ای جداگانه کرده اما همچنان تحت تأثیر امیال «دیگری» است.

مطالعات انجام شده در اواسط قرن بیستم از کودکان بستری شده نشان داد که حتی با وجود مراقبت شایسته، این کودکان رشد نکرده‌اند؛ بعضی از آن‌ها بی‌میل و افسرده شدند و رشد شناختی بعضی دیگر از آن‌ها شدیداً عقب مانده بود. این امر از دیدگاه توصیف تشکیل سوژه می‌توانست به این علت باشد که کودکانی که مرحله آینه را در بیمارستان می‌گذرانند جایی که نگاه بی‌درپی و محبت‌آمیز مادر اصلاً وجود ندارد (و متداوماً فرضیه‌ای نمی‌سازد)، امواج متلاطم و متغیری از مراقبان متفاوت یا غیرمتفاوت دریافت می‌کنند و بدین ترتیب، هیچ تصویری از خود نمی‌بینند که در آن معنایی از خویش‌شناسی بیابند. شکست مرحله آینه می‌تواند در رشد سوژه فاجعه‌بار باشد.^۲

بحث و نتیجه‌گیری

در این مقاله، به بررسی مفهوم «مرحله‌ی آینه‌ای» لکان پرداخته شده است. برای لکان، «مرحله‌ی آینه‌ای و پیدایش من» همچون فرآیندی مهم در شکل‌گیری «من انسانی» بوده که در تعامل مداوم با دیگران و محیط اجتماعی شکل می‌گیرد. این مرحله، اولین تجربه کودک از شناسایی خود به‌عنوان یک موجود مستقل و جدا از مادر است. او باور دارد که این مرحله، نه تنها نقطه‌ای آغازین برای شکل‌گیری «من مستقل» است، بلکه منشاء تعارضات و بیگانگی‌هایی می‌شود که در ادامه مسیر هویت فردی تأثیرگذار می‌باشند و به عنوان یک تجربه‌ی بنیادین در رشد روانی فرد عمل می‌کنند.

با بررسی عمیق این مرحله، درک درستی حاصل می‌شود که این ادراک به فرد کمک می‌کند تا از چرخه‌ی بی‌پایان جست و جوی تایید و تصدیق از سوی دیگران رها شده و به‌سوی خودشناسی عمیق‌تری حرکت کند. این مرحله همچنین می‌تواند به درک بهتر پیچیدگی‌های هویتی و تجارب

توجه داشته باشید بحث لکان در اینجا فراتر از مفهوم «اثرپذیری» از دیگران است. در مفهوم اثرپذیری، «من» ثابتی در نظر گرفته می‌شود که در تعامل با محیط و انسان‌های دیگری، اثری از آن‌ها می‌پذیرد. اما منظور لکان از درهم‌تنیدگی «من» با دیگران، انکار همان «من» ثابت است. او اثر دیگران در فرد را بسیار درونی‌تر و عمیق‌تر می‌داند، طوری که اصل ماهیت «من» را تعریف می‌کنند. دیگران درون فرد هستند و ما مرز مشخصی با دیگران نداریم. به اعتقاد لکان، چنانچه هر لایه از «من» را در نظر بگیریم و بخواهیم آن را «من اصلی» بدانیم، دقیقاً در همان لایه، فرد مرزی با «دیگری‌ها» ندارد.^۱ اگر بخواهیم این مفهوم را با شکل نشان دهیم، با صرف نظر از رهن بودن آن، می‌توان چنین نشان داد:

ز) نگاه مادر، همچون آینه

حال که با گسترش مفهوم لکان از «آینه» آشنا شدیم، می‌توانیم نکته‌ای دیگر که از نظر زمانی متقدم بر مرحله آینه‌ای است را شرح دهیم. شاید این پرسش ایجاد شود که تا پیش از اختراع آینه و در جوامعی که دریاچه‌ای در نزدیکی محل سکونت آن‌ها وجود نداشته تا بازتابی ایجاد کند، مرحله آینه‌ای چگونه محقق می‌شده؟ پاسخ لکان این است که پیش و حین اینکه کودک تصویر خود را در آینه ببیند، «نگاه مادر» نقش آینه را برایش ایفا می‌کند (Meyers, 2002). در واقع اولین جواهرهای شکل‌گیری تصویر «من» در کودک، هنگامی است که او توسط مادر مورد نگاه، خطاب و لمس قرار می‌گیرد. وقتی مادر مدتی طولانی و به کرات کودک را تماشا می‌کند، حین این تماشا لبخند می‌زند، او را با الفاظ واحدی خطاب می‌کند (عشق من، عزیزم، جون من، جیگر من، گل پسر و غیره) و همزمان او را نوازش می‌کند، کنار هم قرار گرفتن این اعمال، رفته رفته وحدتی در کودک ایجاد می‌کند. او کم‌کم درکی از مرزهای بدنش پیدا می‌کند و وقتی می‌بیند مادر همواره او را به یک شکل خطاب می‌کند، خود را موجودی واحد می‌پندارد.

ریشه بسیاری از معضلات روانی نیز در همین مرحله نهفته است (Coats, 2004) لکان می‌گوید: "نگاه مادر اولین آینه‌ای است که کودک خود را در آن می‌بیند." این نگاه، نه تنها بازتابی از وجود کودک، بلکه حامل میل

۲. یلی، لیونل. (۱۳۹۹). لکان راهنمایی برای مبتدیان. ترجمه ر. سویی‌زی و ت.

بنی‌زست. نشر گسترده. شابک: ۹۷۸۶۰۰۶۰۶۹۵۴۸

1. Giles J. The no-self theory: Hume, Buddhism, and personal identity. Philosophy East and West. 1993 Apr 1;43(2):175-200
Gilead A. A humean argument for personal identity. Metaphysica. 2008 Apr;9:1-6.

فردی منجر شده و ابعاد مختلف روانشناختی فردی و اجتماعی را روشن کند.

در یک جمله، مرحله‌ی آینه‌ای به شکل‌گیری «من» کمک کرده و به عنوان یک فرآیند دائمی در تمام مراحل زندگی فرد، جریان دارد؛ پس پژوهش در این زمینه و چالش‌های مرتبط با آن، نه تنها در روانشناسی بلکه در سایر زمینه‌ها و به ویژه در دنیای معاصر نیز حائز اهمیت است و می‌تواند به خودآگاهی انسانی و حل تعارضات کمک کند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول در رشته مشاوره در دانشکده روانشناسی دانشگاه آزاد تبریز است. به جهت حفظ رعایت اصول اخلاقی و حرفه‌ای تمامی داده‌ها صحیح و استناد به مراجع دقیق صورت پذیرفته است.

حامی مالی: این پژوهش در قالب رساله دکتری و بدون حمایت مالی می‌باشد.

نقش هر یک از نویسندگان: این مقاله از رساله دکتری نویسنده اول و به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم استخراج شده است.

تضاد منافع: نویسندگان همچنین اعلام می‌دارند که در نتایج این پژوهش هیچ گونه تضاد منفعی وجود ندارد.

تشکر و قدردانی: با تشکر از شورای پژوهشی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد تبریز، اساتید راهنما و مشاورانی که در این تحقیق مشارکت داشتند.

Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9780429461323>

Freud, S. (1923). 1961). The ego and the id. J. Strachey (Ed. & Trans.), *The Standard Edition*, 19. https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_SE_Ego_Id_complete.pdf

Blum, H. P. (2004). Separation-individuation theory and attachment theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 52(2), 535-553. <https://doi.org/10.1177/00030651040520020501>

Chiesa, L. (2007). *Subjectivity and otherness: A philosophical reading of Lacan*: MIT press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7454.001.0001>

Coats, K. (2004). *Looking Glasses and Neverlands: Lacan, Desire, and Subjectivity in Children's Literature*: University of Iowa Press. https://www.researchgate.net/publication/37698780_Looking_Glasses_and_Neverlands_Lacan_Desire_and_Subjectivity_in_Children's_Literature

منابع

توازیانی، زهره (۱۳۸۶). ابن‌سینا در چالش با نظریه مثل افلاطون. مجله حکمت سینوی (مشکوه النور)، ۱۱(۳۸)، ۲۴-۴۶. doi: 10.30497/AP.2008.67989

جامعی، فهیمه؛ اکرمی، موسی (۱۳۸۸). اتحاد یا تمایز جوهری ذهن و بدن در مابعدالطبیعه دکارت. مجله متافیزیک، ۱(۱)، ۱-۲۴.

URL: <https://civilica.com/doc/1276487>

روایی، سلطنت (۱۳۹۷). نقش دین در هویت انسان. مجله پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۱۴(۳)، ۵۷-۶۶.

URL: <https://civilica.com/doc/948975>

فتح‌زاده، حسن. (۱۳۸۸). آگو از دیدگاه لکان و هوسرل. مجله متافیزیک، ۱(۳)، ۱۰۲-۱۱۲.

URL: <https://sid.ir/paper/157404/fa>

صیدی، محمود؛ دیرباز، عسگر (۱۳۹۴). بازخوانی هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی دیدگاه مثل. مجله جستارهایی در فلسفه و کلام، ۴۷(۲)، ۱۰۳-۱۳۴.

doi: 10.22067/philosophy.v47i2.12905

References

Armstrong, P. (2015). The discourse of Michel Foucault: A sociological encounter. *Critical Perspectives on Accounting*, 27, 29-42. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2013.10.009>

Avise, J. C., & Ayala, F. J. (2009). In the light of evolution III: Two centuries of Darwin. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(supplement_1), 9933-9938. <https://doi.org/10.1073/pnas.0903381106>

Balzarini, M. M. (2024). *The Unconscious in Neuroscience and Psychoanalysis: On Lacan and Freud*: Taylor & Francis. <https://doi.org/10.1080/15294145.2024.2433103>

Benvenuto, S. (2019). *Conversations with Lacan: Seven lectures for understanding Lacan*: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429053757>

Bergès, J., & Balbo, G. (2018). An on transitivism. In *The Lacan Tradition* (pp. 123-134).

- Curtis, A. (2020). Freud's Uncanny and Speculative Elegy. *Oxford Literary Review*, 42(2), 175-178.
<https://doi.org/10.3366/olr.2020.0313>
- Diatkine, G. (2006). A review of Lacan's seminar on anxiety. *The International Journal of Psychoanalysis*, 87(4), 1049-1058.
<https://doi.org/10.1516/123B-0Q0W-D6VN-NMB6>
- Evans, D. (2006). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203135570>
- Freud, S. (1949). The structure of the unconscious. S. Freud, *An Outline of Psychoanalysis*, 34-39.
<https://www.york.ac.uk/media/english/documents/newsandevents/An%20Outline%20of%20Psychoanalysis.pdf>
- Gallop, J. (1982). Lacan's "mirror stage": Where to begin. *SubStance*, 11, 118-128.
<https://doi.org/10.2307/3684185>
- Gardner, S. (1991). The unconscious. *The Cambridge companion to freud*, 136-160.
<https://doi.org/10.1017/CCOL0521374243.006>
- Horney, K. (2013). *The neurotic personality of our time*. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315010533>
- Jalley, É., & Wallon, H. (1981). Wallon, lecteur de Freud & Piaget: trois études suivies des textes de Wallon sur la psychanalyse et d'un lexique des termes techniques.
<https://cir.nii.ac.jp/crid/1130282271132570752>
- Lacan, J. (1936). The Mirror Stage as Formative of the Function of the I as Revealed in Psychoanalytic Experience.
<https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Lacan%20Mirror%20Stage.pdf>
- Lacan, J. (2013). *The ethics of psychoanalysis 1959-1960: The seminar of Jacques Lacan*: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315800219>
- Lacan, J. (2014). The mirror stage as formative of the function of the I as revealed in psychoanalytic experience 1 *Reading French Psychoanalysis* (pp. 97-104): Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315800219>
- Licita Rosa, C., Antonucci, C., Siracusano, A., & Centonze, D. (2021). From the Imaginary to Theory of the Gaze in Lacan. *Frontiers in psychology*, 12, 578277.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.578277>
- Lynch, R. A. (2008). The alienating mirror: Toward a Hegelian critique of Lacan on ego-formation. *Human Studies*, 31, 209-221.
<https://doi.org/10.1007/s10746-008-9083-z>
- McCurry, J. (2020). Experience beyond the imaginary: Reading Freud's "Elisabeth von R." with Lacan's "The Mirror Stage". *Middle Voices*, 1(1), 4.
https://dsc.duq.edu/middle_voices/vol1/iss1/4
- Meyers, D. T. (2002). *Gender in the mirror: Cultural imagery and women's agency*. New York: Oxford University Press, USA.
<https://global.oup.com/academic/product/gender-in-the-mirror-9780195140408>
- Muller, J. (1985). Lacan's mirror stage. *Psychoanalytic Inquiry*, 5(2), 233-252.
<https://doi.org/10.1080/07351698509533586>
- Muller, J. P. (1982). Ego and subject in Lacan. *Psychoanalytic review*, 69(2), 234-240.
<https://psycnet.apa.org/record/1983-12501-001>
- Naderi, R. (2024). "Lacan is Our Hegel": Dialectic from Hegel to Lacan to Badiou. In *Philosophy After Lacan* (pp. 142-166). Routledge.
<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003425953-10/lacan-hegel-reza-naderi>
- Neill, C. (2024). The mirror stage as formative of the I function as revealed in psychoanalytic experience. In *Reading Lacan's Écrits* (pp. 133-151). Routledge.
<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003368649-6/mirror-stage-formative-function-revealed-psychoanalytic-experience-calum-neill>
- Netchine-Grynberg, G. (1991). The theories of Henri Wallon: From act to thought. *Human Development*, 34(6), 363-379.
<https://doi.org/10.1159/000277072>
- O'Brien, E. (2023). 'Mirror, Mirror on the Wall': Female Subjective Dialectics in the Work of Paul Howard, Louise O'Neill and Naoise Dolan. *Review of Irish Studies in Europe*, 6(1), 41-64.
<https://doi.org/10.32803/rise.v6i1.3166>
- Rapaport, D. (1952). The Conceptual Model of Psychoanalysis. In D. Krech & G. S. Klein (Eds.), *Theoretical models and personality theory* (pp. 56-81). Duke University Press.
<https://doi.org/10.1037/10803-004>

- Rodgers, B. L., & Knafl, K. A. (1993). Concept development in nursing: Foundations, techniques, and applications.
<https://philpapers.org/rec/KNACDI>
- Roudinesco, E. (2003). The mirror stage: an obliterated archive. *The Cambridge Companion to Lacan*, 25-34.
<https://doi.org/10.1017/CCOL0521807441.002>
- Sletvold, J. (2013). The ego and the id revisited Freud and Damasio on the body ego/self. *The International Journal of Psychoanalysis*, 94(5), 1019-1032.
<https://doi.org/10.1111/1745-8315.12097>
- Soros, E. (1999). *It cuts both ways: Freud, Lacan and the fragmented body* (Doctoral dissertation, University of British Columbia).
<https://doi.org/10.1057/9781137304582>
- Thibierge, S., & Morin, C. (2010). The self and the subject: A psychoanalytic Lacanian perspective. *Neuropsychanalysis*, 12(1), 81-93.
<https://doi.org/10.1080/15294145.2010.10773632>
- Vanheule, S. (2011). Lacan's construction and deconstruction of the double-mirror device. *Frontiers in psychology*, 2, 209.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2011.00209>
- Verhaeghe, P. (1996). The riddle of castration anxiety: Lacan beyond Freud. *The Letter*, 6, 44-54.
<http://hdl.handle.net/1854/LU-265892>
- Washburn, M. (2012). Rethinking the notion of the ego. *Journal of Consciousness Studies*, 19(3-4), 194-222.
https://doi.org/10.1007/978-81-322-1581-3_7
- Winnicott, D. W. (1962). The theory of the parent-infant relationship: further remarks. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 43, 238.
<https://doi.org/10.1093/med:psych/9780190271381.003.0059>